

Tento učební materiál vznikl v rámci projektu *Inovace studijního programu Pastorační a sociální práce ETF UK (CZ.2.17/3.1.00/33279)* spolufinancovaného z prostředků Evropského sociálního fondu, státního rozpočtu České republiky a rozpočtu hlavního města Prahy.

Evropský sociální fond – Operační program Praha Adaptability
Praha & EU: Investujeme do vaší budoucnosti

Definice sociální práce

(Český překlad definice sociální práce schválené Mezinárodní federací sociálních pracovníků.)

Sociální práce podporuje sociální změnu, řešení problémů v mezilidských vztazích a posílení a osvobození lidí za účelem naplnění jejich osobního blaha. Užívá teorií lidského chování a sociálních systémů, sociální práce zasahuje tam, kde se lidé dostávají do kontaktu se svým prostředím. Pro sociální práci jsou klíčové principy lidských práv a společenské spravedlnosti.

Komentář

Sociální práce se ve svých různých formách zaměřuje na rozmanité, komplexní vztahy mezi lidmi a jejich prostředím. Jejím úkolem je umožnit všem lidem plně rozvinout své možnosti, obohatit jejich životy a předcházet selhání. Odborná sociální práce je zaměřena na zvládání obtíží a navození změny. Sociální pracovníci jsou agenti změny ve společnosti a v životech osob, rodin a společenství, jimž slouží. Sociální práce je vzájemně provázaný systém hodnot, teorie a praxe.

Hodnoty

Sociální práce vzešla z humanistických a demokratických idejí a její hodnoty jsou založeny na úctě v rovnost, hodnotu a důstojnost všech lidí. Od svých začátků před více než stoletím se sociální práce zaměřuje na naplnění lidských potřeb a rozvinutí lidských možností. Lidská práva a společenská spravedlnost slouží jako motivace a zdůvodnění činnosti sociální práce. V solidaritě se znevýhodněnými se sociální práce snaží zmírňovat chudobu a osvobozovat zranitelné a ponížené lidi za účelem posílení jejich společenského zapojení. Hodnoty sociální práce jsou součástí národních a mezinárodních etických kodexů.

Teorie

Metodologie sociální práce vychází z poznatků získaných výzkumem a vyhodnocováním praxe. Uznává komplexnost vztahů mezi lidmi a jejich prostředím a lidskou schopnost být ovlivněn a zároveň měnit různé vlivy včetně bio-psychologických faktorů. Profese sociální práce staví na teoriích lidského rozvoje a chování a teoriích sociálních systémů, aby byla schopna analyzovat komplexní situace a zprostředkovávat osobní, organizační, sociální nebo kulturní změny.

Praxe

Sociální práce se zaměřuje na společenské bariéry, nerovnosti a nespravedlnosti. Reaguje na krize a akutní situace stejně jako na každodenní osobní a společenské problémy. Sociální práce využívá paletu dovedností, postupů a činností spojených jejím celkovým zaměřením na člověka a jeho prostředí. Způsoby intervence zahrnují primárně na osobu zaměřené psychosociální procesy stejně jako zapojení do sociální politiky, plánování a rozvoje. Patří sem poradenství, klinická sociální práce, skupinová práce, sociálně pedagogická práce a rodinná terapie i snaha pomoci lidem získat služby a zdroje v jejich společenství. Způsoby intervence rovněž zahrnují správu institucí, organizování komunit a zapojení do společenských a politických akcí s dopadem na sociální politiku a ekonomický rozvoj. Celkové zaměření sociální práce je společné, ovšem priority každodenní praxe se v každé zemi liší v závislosti na kulturních, historických a socio-ekonomických podmínkách.

Poznámka: Tato mezinárodní definice sociální práce nahrazuje původní, přijatou v roce 1982. Rozumí se, že sociální práce v 21. století je dynamická a neustále se vyvíjí, a proto by žádná definice neměla být považována za vyčerpávající.

Přijato Generální shromážděním Mezinárodní federace sociálních pracovníků v Montréalu, Kanada, červen 2000.

Definition of Social Work. International Federation of Social Workers (IFSW).

Sociálně právní ochrana dětí

I.

Sociální práce a sociální pedagogika jako metodický rámec pro výkon sociálně právní ochrany dětí

Sociální práce

Sociální práce podporuje sociální změnu, řešení problémů v mezilidských vztazích a posílení a osvobození lidí za účelem naplnění jejich osobního blaha. Užívá teorii lidského chování a sociálních systémů, sociální práce zasahuje tam, kde se lidé dostávají do kontaktu se svým prostředím. Pro sociální práci jsou klíčové principy lidských práv a společenské spravedlnosti.

(Mezinárodní federace soc. pracovníků – definice soc. práce)

Sociální práce je společensko vědní disciplína i oblast praktické činnosti, jejíž cílem je odhalování, vysvětlování, zmírňování a řešení sociálních problémů (chudoby, zanedbávání výchovy dětí, diskriminace určitých skupin, delikvence mládeže,.....)

(Oldřich Matoušek a kol., Slovník sociální práce, str. 213)

Sociální práce je profesionální aktivita zaměřená na pomáhání jednotlivcům, skupinám či komunitám zlepšit nebo obnovit jejich schopnost sociálního fungování a tvorbu společenských podmínek příznivých pro tento cíl.

Cílem sociální práce je podpora sociálního fungování klienta v situaci, kdy je taková potřeba, buď skupinově, nebo individuálně vnímána a vyjádřena. Sociální práce se profesionálně zabývá lidskými vztahy v souvislosti s výkonem sociálních rolí.

(Oldřich Matoušek a kol., Základy sociální práce, str. 184, 185)

Sociální fungování

sociální fungování

sociální role

sociální interakce - požadavky na prostředí, očekávání prostředí, (etiketizace)

Sociální fungování

Naplnění rolí člověka ve společnosti, ve vztahu k lidem v bezprostředním sociálním okolí a ve vztahu k sobě samému, v kontextu očekávání a požadavků sociálního okolí.

1) *Lidé a prostředí jsou trvale v interakci*

2) *Prostředí klade na člověka požadavky, člověk je nucen na ně reagovat*

Pracovníkova osobnost, příslušnost k teorii

Pracovníkova role (diagnostik, expert, mediátor, facilitátor, poradce, kouč,...)

etická dilemata v profesionálním vztahu

Otázky pomoci a kontroly

„překračování“ hranic profesionálního vztahu

motivace klienta

Pomoc a kontrola

Podpora silných stránek klienta

Vztah, přijetí klienta

Sociální pedagogika

Sociální pedagogika zkoumá sociální vztahy v procesu výchovy a sociální kontexty výchovných jevů. Zabývá se i výchovou mimo vyučování a funkcionálním působením, to znamená vlivem sociálního prostředí na člověka. V některých pojetích zahrnuje také problematiku péče o sociálně problémové jedince. Odborná disciplína, která se zabývá rozpoznáváním sociálních činitelů ohrožujících vývoj člověka a uplatňováním postupů, jež vyvažují jejich nepříznivé působení. Soc. pedagogika se zaměřuje jak na ovlivňování ohroženého dítěte (dospívajícího nebo dospělého) tak na prostředí, v němž se ohrožená osoba pohybuje.

(Matoušek, Slovník sociální práce, str. 210)

Sociální pedagogika jako teorie pomoci mládeži je především specializovanou, aplikovanou disciplínou, v níž jsou pedagogické metody uplatňovány a využívány v situacích, kde běžné způsoby příznivého ovlivňování přirozeného psychosociálního vývoje selhávají, nebo tam, kde je psychosociální zrání a výchovné působení provázáno množstvím problémů a obtíží.

(Jedlička, Klíma, Kořa, Děti a mládež v obtížných situacích, str. 355)

Socializace jedince

- 1) Interakce a komunikace s komunitou, v níž žije, hledání vlastní identity
- 2) Střety a rozpory mezi zájmy a potřebami společnosti a jednotlivců nebo skupin
- 3) Střety a rozpory mezi normami a pravidly
- 4) Hledání vlastní identity jako kreativní proces doprovázený selháními a odchylkami

prostor pro sociální pedagogiku:

intervence sociálního pedagoga s cílem naučit se učit a být vychováván

vztah a motivace

(Ztotožnění sociální pedagogiky s pedagogikou volného času nebo mimoškolní pedagogikou obor příliš zužuje)

exkurz II

Lidské potřeby

- 1) *fyziologické* (*potrava, spánek, pohyb, teplo, vyhnutí se bolesti, ...*)
- 2) *bezpečí* (*jistota, stálost, spolehlivost, pořádek, pravidla,*)
- 3) *sounáležitost* (*lásky, náklonnost, shoda, někam patřit, ...*)
- 4) *uznání* (*sebedůvěra, sebeúcta, ...*)
- 5) *seberealizace* (*realizovat své schopnosti, naplnit je*)

uspokojování potřeb *v průběhu celého života*
hierarchie
způsoby a prostředky)

Vztah sociální práce a sociální pedagogiky

Kořeny: Sociální práce starostlivost o potřebné dospělé
 Sociální pedagogika péče o narušenou či ohroženou mládež

Soc. práci a soc. pedagogiku lze propojit do funkčního zastřešujícího celku

sociální služby:

- pomoc, podpora, péče lidem, kteří se ocitají v obtížných životních a sociálních situacích
- změna životního stylu
- vyrovnávání vznikajících konfliktů, rizik
„Pomoc k výchově a podpora k učení se“

Děti a mládež v obtížných životních a sociálních situacích

Rozvoj společnosti a změny cílových skupin (vedle deviantních a sociálně patologických stavů také uprchlíci, alternativní skupiny dětí a mládeže, senioři, neorganizovaná mládež

Důraz na sociálně preventivní význam a schopnost reagovat na každodenní potřeby.

Důraz na potíže, které má člověk a ne na ty, které způsobil nebo způsobuje. (Událost nelze odčinit, je možné se věnovat jejím důsledkům)

Cílem je „sociální zdraví dětí a mládeže“ (dobré sociální fungování), metody, techniky a způsoby práce směřují k vytváření a změně životního způsobu

Možnosti každého z nás

- Znalost terénu (okruhy problémů, výskyt, intenzita,...)
- Znalost svých možností
- Znalost svých omezení (svoje aktivity, svoje specifika,...)
- Vytváření týmů (kontakt s odborníky, spolupráce, vstřícnost, otevřenost, spolupráce s kolegy,...)
- Vymezení vlastní role, jasnost role pro ostatní
- Osobní přínos (znát sebe, své předpoklady,...)

II

Sociálně právní ochrana dětí

Pojetí a principy

- Sociálně právní ochrana dětí je ucelený systém, fungující v systému českého práva.
- Účelem je poskytnout zvýšenou ochranu státu nezletilým dětem, tedy těm občanům, kteří se nemohou sami dostatečně bránit v případě působení negativních vlivů na jejich osobu nebo vývoj
- SPO má v ČR dlouholetou tradici
- Zákonem č. 359/1999 Sb. získala tato oblast samostatnou právní úpravu

- **hlavní principy právní úpravy sociálně právní ochrany dětí:**
 - **nejlepší zájem, prospěch a blaho dětí**
 - SPO se **poskytuje všem dětem** bez rozdílu, bez jakékoliv diskriminace podle rasy, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického nebo jiného smýšlení, národnostního, etnického nebo sociálního původu.
 - SPO se poskytuje bezplatně.
 - **stát je odpovědný za ochranu dětí** před tělesným nebo duševním násilím, za ochranu jejich zdravého vývoje z hlediska fyzického, psychického a mravního a ostatních aspektů integrity dítěte jako nositele práv daných Ústavou, Listinou a práv vyplývajících z mezinárodních závazků ČR. Stát však nenahrazuje plnění povinností a odpovědnost rodičů, ani nezasahuje do jejich postavení jako nositelů rodičovské zodpovědnosti, nejsou-li práva nebo vývoj dítěte ohroženy.
 - důraz na **preventivní působení** na rodinné vztahy, a na **ochranu dětí před sociálně patologickými jevy** (tj. prevence rizikového vývoje dětí a minimalizace důsledků působení sociálně patogenních vlivů).
 - děti dočasně nebo trvale zbavené svého rodinného prostředí nebo děti, které nemohou být ponechány v tomto prostředí, mají právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem v podobě některé z forem náhradní výchovy.
 - při volbě řešení je nutno brát potřebný ohled na žádoucí kontinuitu ve výchově dítěte a na jeho etnický, náboženský, kulturní a jazykový původ.
 - cílem sociálně-právní ochrany dětí je též **sanace rodin**.
 - SPO poskytuje prostor pro **působení NNO**

Legislativní zakotvení

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí (v platném znění)

související dokumenty:

Ústava ČR

Listina základních práv a svobod (čl. 32)

Úmluva o právech dítěte

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, v platném znění

Zákon č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže)

Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péče ve školských zařízeních (v platném znění)

Úmluva o právech dítěte

- dokument OSN, mezinárodní smlouva
- děti jsou plnohodnotné lidské bytosti s vlastním myšlením a názory
- dětství má nárok na zvláštní péči a pomoc
- v ČR od 1. 1. 1993 součástí právního řádu
- má vyšší právní sílu než ostatní zákony
- závazná pro všechny orgány a občany

Práva dětí jsou formulována celkem ve 41 člancích (dalších 13 článků se týká plnění a závaznosti dokumentu a procedurálním náležitostem – podpisy, ratifikace).

Témata některých článků :

- **Definice dítěte**
Dítětem se rozumí lidská bytost mladší 18 let, pokud není zletilost stanovena zákonem dříve.
- **Přednostní zájem dítěte**
Všechny činnosti týkající se dítěte musí brát v úvahu plně a přednostně jeho zájmy.
- **Rodičovské vedení a rozvoj dětských schopností**
Stát musí respektovat práva a odpovědnost rodičů i širší rodiny vést dítě způsobem, který je přiměřený jeho rozvíjejícím se schopnostem.
- **Jméno a státní příslušnost**
Každé dítě má od narození právo na jméno. Má rovněž právo získat státní občanství a podle možností též právo znát své rodiče a být v jejich péči.
- **Oddělení od rodičů**
Dítě má právo žít s oběma rodiči, pokud to není v rozporu s jeho zájmy. Dítě nemůže být odděleno od rodičů proti jejich vůli, jedině na základě soudního rozhodnutí, v souladu s platným právem, v příslušném řízení se určí, že takové oddělení je potřebné v zájmu dítěte.
- **Názor dítěte**

Dítě má právo svobodně vyjadřovat názory a tyto názory mají být brány v úvahu ve všech záležitostech nebo řízeních, které se dítěte dotýkají.

- **Svoboda myšlení, svědomí, náboženství**
Stát má respektovat právo dítěte na myšlení, svědomí a náboženství za přiměřeného usměrňování ze strany rodičů.
- **Ochrana soukromí**
Děti mají právo na ochranu před zasahováním do jejich soukromí, rodiny, domova i korespondence a na ochranu cti a pověsti.
- **Rodičovská odpovědnost**
Rodiče mají společnou a prvotní zodpovědnost za výchovu a vývoj dítěte. Stát je má v tom podporovat a poskytovat jim při výchově dětí přiměřenou pomoc.
- **Ochrana před násilím a zanedbáváním**
Stát má dítě chránit před násilím a všemi formami špatného zacházení ze strany rodičů nebo jiných osob starajících se o dítě. Má zavádět vhodné sociální programy zaměřené na prevenci násilí a pomoc obětem.
- **Ochrana dítěte bez rodiny**
Stát má poskytovat zvláštní ochranu dítěti zbavenému rodinného prostředí a má mu zabezpečit vhodnou náhradní rodinnou péči nebo umístění v příslušném zařízení. Přitom je třeba brát ohled na kulturní zázemí dítěte.
- **Zneužívání drog**
Děti mají právo na ochranu před užíváním narkotických a psychotropních látek a před začleňováním dětí do jejich výroby a distribuce.
- **Sexuální zneužívání**
Stát má chránit děti před sexuálním vykořisťováním a týráním včetně prostituce a před jejich zneužitím v pornografii.
- **Justice pro mladistvé**
Dítě v konfliktu se zákonem má právo na zacházení, které podporuje jeho smysl pro důstojnost a čest a bere ohled na jeho věk s cílem znovuzačlenění do společnosti.

Zákon o rodině

(zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů)

Vztahy mezi rodiči a dětmi

Rodičovská zodpovědnost

souhrn práv a povinností

- a) při péči o nezletilé dítě, především péče o jeho zdraví, tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj
- b) při zastupování nezletilého dítěte
- c) při správě jeho jmění

rodiče:

- povinnost důsledně chránit zájmy dítěte
- povinnost řídit jednání dítěte a dohlížet nad ním s ohledem na stupeň jeho vývoje
- právo užít přiměřené výchovné prostředky, nesmí být dotčena důstojnost dítěte, ohroženo jeho zdraví nebo vývoj

dítě:

- právo na vlastní názor (podle schopnosti posoudit obsah opatření, která se dítěte týkají, právo na informace, být slyšeno a vyjadřovat se k rozhodnutím)
- povinnost pomáhat svým rodičům
- povinnost přispívat na úhradu společných potřeb rodiny, pokud má vlastní příjem

- rozhodující úlohu ve výchově dětí mají rodiče
- dítě je povinno své rodiče ctít a respektovat
- možnost střetu zájmů mezi rodiči a dítětem při právních úkonech, žádný rodič nemůže dítě zastupovat

Výchovná opatření

- **napomenutí**
- **dohled**
- **omezení**

(Opatření, která omezují rodičovskou zodpovědnost, může učinit pouze soud. U výše uvedených může rozhodnout také orgán sociálně právní ochrany Komise sociálně právní ochrany dětí)

- **pozastavení, omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti**
- **ústavní výchova**

Ústavní výchovu nařizuje soud v těch případech, kdy je výchova dítěte vážně ohrožena nebo narušena, jiná výchovná opatření nevedla k nápravě, rodiče ze závažných důvodů

nemohou sami zabezpečit, soud musí zkoumat, zda nelze využít náhradní rodinnou péči, která přednost před ústavní výchovou.

Výkon ústavní výchovy se realizuje ve školských zařízeních - diagnostický ústav, dětský domov, výchovný ústav.

Viz : Zákon č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péče ve školských zařízeních (v platném znění)

Zákon o sociálně právní ochraně dětí

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí v platném znění

Sociálně právní ochrana dětí (SPOD)

- a) **ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu**
- b) **ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění**
- c) **působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny**

Sociálně-právní ochranu zajišťují orgány sociálně-právní ochrany, jimiž jsou :

- a) krajské úřady,
- b) obecní úřady obcí s rozšířenou působností,
- c) obecní úřady,
- d) ministerstvo (MPSV) a Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí

Sociálně-právní ochranu dále zajišťují:

- a) obce v samostatné působnosti,
- b) kraje v samostatné působnosti,
- c) komise pro sociálně-právní ochranu dětí,
- d) další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně-právní ochrany pověřeny, (dále jen "pověřená osoba").

Základní zásady SPOD:

- **děti vyžadující zvýšenou pozornost**
 - a) jejich rodiče
 - zemřeli
 - neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti
 - nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti
 - b) které byly svěřeny do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, a tato osoba neplní povinnosti z toho vyplývající
 - c) které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, požívají alkohol nebo návykové látky, žijí se prostitutí, spáchaly trestný čin, jde-li o děti mladší než patnáct let spáchaly čin, který by jinak byl trestným činem, opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití
 - d) které se opakovaně dopouštějí útěků od rodičů nebo jiných právnických či fyzických osob odpovědných za výchovu dítěte

e) na kterých byl spáchán trestný čin ohrožující život, zdraví, jejich lidskou důstojnost nebo jmění, nebo je podezření ze spáchání takového činu

pokud tyto skutečnosti trvají po takovou dobu nebo jsou takové intenzity, že nepříznivě ovlivňují vývoj dětí nebo jsou příčinou jejich nepříznivého vývoje!

- Každý je oprávněn upozornit na závadné chování dětí jejich rodiče
- Každý je oprávněn upozornit orgán SPOD na skutečnost, že došlo k porušení nebo zneužití rodičovské zodpovědnosti nebo na další situace, kdy dochází k ohrožení dětí
- Dítě má právo požádat orgány SPOD a další zařízení (např. školy, školská a zdravotnická zařízení apod.) o pomoc při ochraně života nebo svých dalších práv. Ti mají povinnost poskytnout dítěti odpovídající pomoc. Dítě má právo požádat o pomoc i bez vědomí rodičů.

Opatření SPOD

- Důraz na preventivní a poradenské činnosti.
- Předpokladem účinné a včasné pomoci je vědět, o tom, kdo pomoc potřebuje. K řešení situace je nezbytný osobní kontakt a zajištění nebo zprostředkování kvalifikované pomoci
- Rodičům může být uložena povinnost využít pomoc odborného poradenského zařízení.
- Státní orgány, školy, školská, zdravotnická a další zařízení určená pro děti jsou povinny orgánu SPOD oznámit bez odkladu skutečnosti, které nasvědčují tomu, že se jedná o děti v situacích, na které se vztahuje SPOD.
- Výchovná opatření a opatření na ochranu dětí, jsou stanovena zákonem o rodině, zákon o SPOD řeší kompetence a postupy orgánů SPOD

Péče o děti vyžadující zvýšenou pozornost

pomoc při překonávání nepříznivých sociálních podmínek a výchovných vlivů

- volnočasové aktivity
- poradenské a intervenční činnosti
- realizace v různých projektech a službách (nizkoprahové kluby, kontaktní a poradenská centra, krizové linky, azylové ubytování)
- činnosti specializovaných pracovníků příslušných úřadů (sociální kurátor pro mládež, sociální pracovník OSPOD)

Terénní sociální pracovníci OSPOD se zaměřují na rodiny, které o své děti nemohou, nechtějí nebo nejsou schopni řádně pečovat, zastupují děti v situacích, kdy může docházet ke střetu jejich zájmu a zájmu rodičů (kolizní opatrovník, rozhodování o změně výchovy, o výživném, o výchovných opatřeních).

Sociální kurátoři pro mládež (pracovníci odd. soc. prevence) se zabývají dětmi a mladistvými s poruchami chování, mladistvými a nezletilými pachateli trestné činnosti (popř. přestupků).

Trestní odpovědnost

Trestní odpovědnost za spáchaný trestný čin nebo přestupek je spojena s věkovou hranicí 15 let.

Osoba, která spáchala trestný čin před dovršením 15 let není pro nedostatek věku trestně odpovědná, tzn. že proti ní nemůže být zahájeno trestní řízení a na situaci je možné reagovat výchovnými prostředky (viz Zákon o rodině a Zákon o sociálně právní ochraně dětí).

Osoba, která spáchala trestný čin den po dovršení 15 let věku je trestně odpovědná, v oblasti trestně právní se používá termín mladistvý (pro věkovou kategorii 15 – 18 let). Trestní řízení proti mladistvým probíhá odlišným způsobem, jeho průběh je stanoven trestním zákonem, trestním řádem a zákonem o soudnictví nad mládeží. Cílem je zdůraznit a maximálně využít preventivní a výchovné aspekty.

Zařízení sociálně právní ochrany

- a) **zařízení odborného poradenství pro péči o děti**
(týká se především péče o děti zdravotně postižené)
- b) **zařízení sociálně výchovné činnosti**
(týká se dětí vyžadujících zvláštní pozornost, zaměření na rozvoj sociálních dovedností, výchovných činností a využití volného času)
- c) **zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc**
(týká se dětí, které se ocitly bez jakékoli péče nebo jsou vážně ohroženy situací nebo prostředím, ubytování, zajištění zákl. životních potřeb a nutné odborné péče)
- d) **výchovně rekreační tábory pro děti**
(děti vyžadující zvláštní pozornost, výchovné působení, společenské a hygienické návyky)
- e) **zařízení pro výkon pěstounské péče**

Poskytování SPOD pověřenými osobami

Zákon vymezuje činnosti, které mohou nestátní subjekty jako pověřené osoby vykonávat v rámci SPO. Stanovuje podmínky pro vydání pověření popř. k jeho odnětí.

*Zákon o SPOD dává možnost, aby i nestátní subjekty (nadace, občanská sdružení, církev a další právnické a fyzické osoby) na základě pověření vydaného krajským úřadem nebo Magistrátem hl.m. Prahy plnily určité úkoly v sociálně-právní ochraně dětí, přičemž tyto činnosti zákon o SPO přímo vymezuje v § 48. V případě, že právnická nebo fyzická osoba žádá jen o pověření k provozování letního rekreačně výchovného tábora, uděluje toto pověření výše uvedená komise pro sociálně-právní ochranu dětí obecního úřadu obce s rozšířenou působností. **Pověřené osoby nejsou orgány sociálně-právní ochrany.***

Oprávnění zaměstnanců SPOD

Zaměstnanci SPOD jsou oprávněni navštěvovat dítě a rodinu v prostředí, kde žijí nebo se zdržují. Musí se ale jednat o situaci, která je důvodem pro poskytnutí sociálně-právní ochrany. (Nesmí být porušeno právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života.)

Jestliže je to pro ochranu dítěte potřebné, jsou zaměstnanci SPOD oprávněni pořizovat obrazové snímky, obrazové a zvukové záznamy dítěte a prostředí, ve kterém se zdržuje. Tyto záznamy mohou být použity pouze pro výkon SPO.

Zaměstnanci SPOD mohou tyto činnosti vykonávat pouze na základě zvláštního oprávnění vydaného orgánem SPOD. Musí obsahovat identifikační údaje a vymezení činností, které může zaměstnanec vykonávat. Jedná se o opatření na ochranu těch, kde se návštěva uskutečňuje, aby návštěva v domácnosti či jinde nemohla být zneužita.

Toto ustanovení jednoznačně určuje, že návštěvy v rodině, v prostředí, kde se dítě zdržuje atd (viz výše) mohou realizovat pouze zaměstnanci OSPOD. Osoby pověřené k výkonu SPOD mohou tyto činnosti vykonávat jen za předpokladu, že si to rodiče (nebo jiné osoby zodpovědné za výchovu dítěte) přejí a dovolí to. Ani soud nemá právo požadovat na pověřených osobách šetření v rodině.

(JUDr. Věra Novotná, Návštěvy v rodinách při výkonu sociálně právní ochrany dětí, in Právo a rodina č. 1/2010)

Povinnosti státních orgánů, dalších právnických a fyzických pověřených osob

Zákon ukládá povinnost státním orgánům, zaměstnavatelům, školám, školským, zdravotnickým a jiným obdobným zařízením, a pověřeným osobám sdělit bezplatně údaje potřebné pro poskytnutí SPOD. (Údaje o zdravotním stavu podléhají dalším předpisům, povinnost zdravotníků sdělit údaje se vždy týká situací souvisejících např. s týráním, zneužíváním, tzn., když se jedná o dítě vyžadující zvláštní péči.)

Také rodiče jsou povinni spolupracovat s orgány SPOD, sdělovat potřebné údaje, předložit doklady a listiny, umožnit návštěvu v bytě nebo v jiném prostředí, kde dítě žije. jeho činnosti.

Ochrana osobních údajů při poskytování SPOD

Sdělování údajů a informací

Úzká spolupráce OSPOD a dalších fyzických a právnických osob, které působí v péči o rodinu a dítě nebo dalších orgánů taxativně uvedených v zákonu o SPOD je důležitá pro předcházení problémům, které děti ohrožují i pro faktické poskytnutí pomoci .

Zákon o SPOD jim proto upravuje (opět taxativně) povinnost sdělovat si údaje a to v rozsahu potřebném k zajištění jejich činnosti. Příslušný OSPOD (úřad obce s rozšířenou působností) může poskytnout nestátnímu subjektu - osobě pověřené k působení na určitém úseku SPOD- údaje potřebné pro zajištění jeho činnosti. Poskytnutí údajů a informací není neznámá zapůjčení spisové dokumentace (povinnost OSPOD předložit spisovou dokumentaci je opět stanovena zákonem).

Vstup do obydlí, nebo tam, kde se dítě zdržuje

(Viz oprávnění zaměstnanců OSPOD)

Návštěvy v rodině je třeba realizovat tehdy, když je to v zájmu dítěte a pro ochranu jeho života, zdraví , příznivého vývoje a jeho práv nebo když o to rodiče (osoby odpovědné

za výchovu) požádají. Návštěva v rodině tedy musí být odůvodněna určitou sociální událostí, která je důvodem pro poskytnutí SPO. (Jak je uvedeno výše, oprávnění se týká výlučně pracovníků OPSPOD).

Návštěvy v rodině nebo tam, kde se dítě zdržuje, mohou být podle okolností ohlášené i neohlášené. Mohou také souviset s výkonem dohledu nad výchovou dítěte, nebo s dalšími výchovnými opatřeními popř. pěstounskou péčí.

Požizování obrazových snímků, obrazových a zvukových záznamů

Využívá se tehdy, když je potřeba zdokumentovat podmínky v kterých děti žijí a jak je s nimi zacházeno, slovy to lze těžko vyjádřit a dokumentace je potřebná pro objektivní rozhodování o opatřeních ve prospěch dětí.

Mlčenlivost

Zaměstnanci orgánů a zařízení SPOD se při jejím výkonu setkávají s citlivými údaji a skutečnostmi, které se dotýkají nejcitlivějších mezilidských vztahů, vztahů mezi rodiči a dětmi, mezi rodiči navzájem, osvojitelů nebo pěstounů. Zákon proto stanoví povinnost mlčenlivosti zaměstnancům OSPOD a zařízení SPOD o skutečnostech, se kterými se seznámili. (Určité výjimky stanoví zákon v souvislosti s předáváním informací.)

Při stanovení povinné mlčenlivosti zákon výslovně zdůrazňuje tři skutečnosti, kdy má stanovená mlčenlivost zvláštní význam.

Jde o mlčenlivost o:

- osobě, která upozornila OSPOD na porušení povinnosti nebo zneužití práv vyplývající z rodičovské zodpovědnosti nebo že rodiče nemohou plnit rodičovskou zodpovědnost
- místu pobytu rodiče, který se stal obětí domácího násilí v rodině s dítětem
- osobách, jimž bylo dítě svěřeno do péče budoucích osvojitelů a o místě pobytu tohoto dítěte

Povinnost mlčenlivosti trvá i po skončení pracovně právního vztahu a to bez časového omezení.

Stejnou povinnost mlčenlivosti ukládá zákon i pověřeným osobám a jiným fyzickým osobám, které při spolupráci s OSPOD a zařízeními SPOD se s výše uvedenými údaji seznámily.

Povinnost mlčenlivosti platí i pro členy komisí SPOD, poradních sborů, pro přizvané zástupce škol, školských a zdravotnických zařízení a dalších zařízení, kde se o děti pečuje.

(zdroj: JUDr. Věra Novotná, Ochrana osobních údajů a obydlí při poskytování pomoci v hmotné nouzi, sociálních služeb a sociálně právní ochrany dětí, in Právo a rodina, č. 5 a 6/2009)

Poskytování informací na základě trestních předpisů - oznamovací povinnost

Důležité vymezení, kdy je potřeba jednat ve prospěch dítěte, tedy poskytnut informace a to i proti jeho vůli, najdeme v Trestním zákoníku, hovoříme pak o tzv. „oznamovací povinnosti“. To znamená, že musíme překazít nebo oznámit, pokud se dovíme, že někdo připravuje, páchá nebo spáchal určitý trestný čin. Výčet těchto trestných činů je uveden v Trestním zákoníku (Trestní zákoník, 2009) v §367 a §368. V případech dětí se můžeme nejčastěji v praxi setkat s povinností překazít níže uvedené trestné činy (§ 367 TrZ), které pachatel připravuje nebo páchá:

- nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů,
- týrání svěřené osoby,
- vraždy,
- loupeže,
- znásilnění,
- pohlavního zneužívání,
- krádeže, způsobí-li tímto činem škodu velkého rozsahu.

Překazít trestný čin lze i jeho včasným oznámením státnímu zástupci nebo policii. (Trestní zákoník, 2009)

Povinnost oznámit trestný čin (§ 368 TrZ) bez odkladu státnímu zástupci nebo policii máme v případě, pokud se dovíme, že někdo spáchal např. trestné činy (Trestní zákoník, 2009):

- padělání a pozměňování peněz,
- týrání svěřené osoby,
- vraždy.

Trestných činů, na které se vztahuje oznamovací povinnost, je v Trestním zákoníku uvedeno více. Vybrány jsou takové trestné činy, kterými mohou být ohroženy děti, buď jako oběti nebo jako pachatelé trestného činu s ohledem na zkušenosti, kdy o uvedených trestných činech páchaných na dětech či páchaných dětmi věděla osoba z jejich blízkého okolí a správně nezasáhla – tedy čin nepřekazila či neoznámila. Tento člověk pak může být sám potrestán odnětím svobody až na tři léta.

III

NNO pověřená výkonem SPOD jako součást lokální sítě

Mapa organizace

- Poslání, cíle, cílová skupina
- Metody, programy, činnosti
- Struktura organizace
- Moje místo a role v organizaci
- Spolupracující tým
- Možnosti a omezení (individuální, týmu, organizace)
- Místo a role organizace v síti služeb

Sociálně ekologický přístup

jeden z teoretických konceptů, o který se opírá současná sociální práce. Klade důraz na vzájemnou propojenost, provázanost, nerozlučnost člověka a jeho prostředí.

princip „osoba v prostředí“

Jedinci, skupiny, komunity a prostředí se vzájemně ovlivňují a utvářejí. Také prostředí jsou různá a vzájemně se ovlivňují vztahy mezi sebou.

mikrosystém

mezosystém

makrosystém

Ve vzájemných transakcích a kontaktech nehledáme jen problémy, konflikty a slabé stránky, ale také pozitivní zdroje, silné stránky (**resilience – nezdolnost**)

ÚROVNĚ A VZTAHY SOCIÁLNÍCH SYSTÉMŮ

Kdo zajišťuje poskytování sociálně-právní ochrany dětí

Ve smyslu hlavních principů jsou obecnými orgány určenými k ochraně dětí soudy a k poskytování sociálně právní ochrany pak specializované orgány. Ty určuje zákon o SPO v § 4 odst. 1 a současně dále vymezuje i jejich působnost. **Orgány sociálně-právní ochrany dětí jsou:**

- a. **obecní úřady obcí s rozšířenou působností** (městské úřady, ve statutárních městech magistráty a úřady městských obvodů, v Praze úřady pověřených městských částí),
- b. **obecní úřady,**
- c. **krajské úřady (v Praze Magistrát hl. města Prahy),**
- d. **Ministerstvo práce a sociálních věcí a**
- e. **Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí.**

Sociálně-právní ochranu dětí zajišťují také **obce a kraje v samostatné působnosti, komise pro sociálně-právní ochranu dětí a další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně právní ochrany pověřeny** (§ 4 odst. 2 zákona o SPO), které však **nejsou orgány sociálně-právní ochrany dětí.**

Protože především **obecní úřady obcí s rozšířenou působností a obecní úřady** mají možnost bezprostředně sledovat ochranu práv dítěte a včas činit potřebná opatření se znalostí problému a místních podmínek, ukládá jim zákon nejvíce povinností v ochraně dětí a pomoci rodičům a dalším osobám, které jsou odpovědné za výchovu dětí.

Na tomto místě je také vhodné uvést i **komisi pro sociálně právní ochranu dětí** (dále také jen „komise“), která je zřizována starostou obce s rozšířenou působností jako **zvláštní orgán obce** podle § 106 zákona. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších předpisů, a **podle § 38 zákona o SPO. Je určena pouze k výkonu přenesené působnosti na úseku sociálně-právní ochrany dětí.**

Úkolem komise podle zákona o SPO je například koordinovat výkon sociálně právní ochrany na území správního obvodu obce s rozšířenou působností, navrhopvat a posuzovat sociálně preventivní programy na ochranu dětí, či posuzovat jednotlivé případy provádění sociálně právní ochrany dětí a vydávat k nim stanoviska.

Účast členů komise a přizvaných osob na jednání komise se považuje za jiný úkon v obecném zájmu podle § 203 zákona č. 262/2006 Sb., zákoníku práce, a podle § 38 odst. 7 zákona o SPO jim **náleží náhrada mzdy** (platu). Členům komise a přizvaným osobám, kteří nejsou v pracovním poměru ani v poměru obdobném pracovnímu poměru, ale jsou výdělečně činní, náleží náhrada ušlého výdělku za dobu výkonu funkce člena komise v jimi prokázané výši, nejvýše však 80 Kč za hodinu nebo 680 Kč za jeden den. Členům komise i přizvaným osobám náleží též náhrada jízdních výdajů v prokázané výši. Uvedené náhrady proplácí obecní úřad obce s rozšířenou působností.

Do působnosti **krajských úřadů** vedle kontrolní a metodické činnosti patří téměř celý **proces zprostředkování náhradní rodinné péče, rozhodování o udělení pověření k výkonu sociálně právní ochrany dětí fyzickými a právnickými osobami** a rozhodování o státním příspěvku pro zřizovatele zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Ve vztahu k obecním úřadům a obecním úřadům obcí s rozšířenou působností plní krajské úřady funkci **nadřazeného kontrolního orgánu** a funkci **odvolacího orgánu** příslušného pro přezkum

rozhodnutí vydaných obecními úřady a obecními úřady obcí s rozšířenou působností ve správním řízení.

Dalším orgánem je **Ministerstvo práce a sociálních věcí** (dále jen „ministerstvo“), do jehož působnosti patří obecně péče o rodinu a ohrožené děti. Ministerstvo pečuje o náležitou právní úpravu v této oblasti a v rámci zákona řídí výkon státní správy na úseku sociálně-právní ochrany dětí vydáváním právních předpisů a směrnic (§ 92 zákona č. 129/2000 Sb., o krajích) Ministerstvo rovněž vykonává funkci kontrolního a odvolacího orgánu ve vztahu ke krajským úřadům, zajišťuje na druhém stupni agendu zprostředkování náhradní rodinné péče a vede celostátní evidenci fyzických a právnických osob pověřených výkonem sociálně-právní ochrany dětí.

Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně (dále jen „Úřad“) je správním úřadem s celostátní působností, jemuž přísluší **řešení otázek ochrany dětí ve vztahu k cizině**. Úřad byl zřízen zákonem o SPO a je podřízen ministerstvu (§ 3).

Zákon o SPO dává možnost, aby i **nestátní subjekty** (nadace, občanská sdružení, církve a další právnické a fyzické osoby) **na základě pověření** vydaného krajským úřadem nebo Magistrátem hl.m. Prahy **plnily určité úkoly v sociálně-právní ochraně dětí**, přičemž tyto činnosti zákon o SPO přímo vymezuje v § 48. V případě, že právnická nebo fyzická osoba žádá jen o pověření k provozování letního rekreačně výchovného tábora, uděluje toto pověření výše uvedená komise pro sociálně-právní ochranu dětí obecního úřadu obce s rozšířenou působností. **Pověřené osoby nejsou orgány sociálně-právní ochrany.**

(Autor: MPSV Odbor 21)

Poskytování sociálně-právní ochrany pověřenými osobami

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o SPO“), dovoluje v § 4 odst. 2 písm. d), aby vedle obecních úřadů, obecních úřadů obcí s rozšířenou působností, krajských úřadů, Ministerstva práce a sociálních věcí a Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu zajišťovaly sociálně-právní ochranu dětí **také další právnické a fyzické osoby, jsou-li výkonem sociálně-právní ochrany dětí pověřeny** (dále jen „pověřené osoby“). *Fyzické a právnické osoby mohou sociálně-právní ochranu poskytovat na základě rozhodnutí o pověření a v rozsahu, který zákon o SPO umožňuje a který je ve vztahu ke konkrétní pověřené osobě blíže vymezen v rozhodnutí u udělení pověření.*

Pověřené osoby mohou podle § 48 odst. 2 zákona o SPO

- a. vykonávat činnost podle § 10 odst. 1 písm. a) a § 11 odst. 1 písm. a) až c) zákona o SPO, tj. vyhledávat děti uvedené v § 6 odst. 1 zákona o SPO, na které se sociálně-právní ochrana zaměřuje, pomáhat rodičům při řešení výchovných nebo jiných problémů souvisejících s péčí o dítě, poskytovat nebo zprostředkovávat rodičům poradenství při výchově a vzdělávání dítěte a při péči o dítě zdravotně postižené a pořádat v rámci poradenské činnosti přednášky a kurzy zaměřené na řešení výchovných, sociálních a jiných problémů souvisejících s péčí o dítě a jeho výchovou,
- b. vykonávat činnost zaměřenou na ochranu dětí před škodlivými vlivy a předcházení jejich vzniku podle § 31 a 32 zákona o SPO,
- c. zřizovat zařízení sociálně-právní ochrany uvedená v § 39 zákona o SPO,
- d. poskytovat pěstounům v zařízení, jehož jsou zřizovateli, výchovnou a poradenskou péči při výkonu pěstounské péče a sledovat výkon pěstounské péče,
- e. převzít zajišťování přípravy fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny k přijetí dítěte do rodiny, kterou jinak zajišťuje krajský úřad (§ 11 odst. 2 zákona o SPO),
- f. navrhopvat obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností fyzické osoby vhodné stát se pěstouny v zařízení uvedeném v § 44,
- g. vyhledávat fyzické osoby vhodné stát se osvojiteli nebo pěstouny a oznamovat je obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností,
- h. vyhledávat děti uvedené v § 2 odst. 2 vhodné k osvojení nebo ke svěřeni do pěstounské péče a oznamovat je obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností,
- i. poskytovat fyzickým osobám vhodným stát se osvojiteli nebo pěstouny a osvojitelům nebo pěstounům poradenskou pomoc související s osvojením dítěte nebo svěřením dítěte do pěstounské péče.

Pověřené osoby nemohou být pověřeny výkonem jiných činností, než jsou vymezeny v § 48 odst. 2 zákona o SPO, a jsou oprávněny poskytovat sociálně-právní ochranu pouze v rozsahu, který je uveden v rozhodnutí o vydání pověření.

O pověření k výkonu sociálně-právní ochrany rozhoduje krajský úřad, jehož místní příslušnost se řídí místem trvalého pobytu nebo místem sídla žadatele o vydání pověření. Pouze v případě, že žadatel žádá výhradně o pověření ke zřizování a provozování výchovně rekreačních táborů pro děti, rozhoduje o vydání pověření komise pro sociálně-právní ochranu dětí (§ 38 odst. 2 písm. a) zákona o SPO), přičemž žádost o vydání pověření

se podává u obce s rozšířenou působností, jejíž starosta komisi pro sociálně-právní ochranu dětí jako zvláštní orgán obce zřídil.

Podmínkou pro vydání pověření je

- a. podání písemné žádosti,
- b. prokázání odborné způsobilosti u všech osob, které budou sociálně právní ochranu přímo poskytovat, předložení dokladu o ukončení jejich vzdělání a předložení seznamu jejich dřívějších zaměstnání a dalších pracovních činností,
- c. bezúhonnost všech fyzických osob, které budou přímo sociálně právní ochranu poskytovat,
- d. zajištění odpovídajících hygienických podmínek pro výkon sociálně právní ochrany prokázané posudkem příslušného orgánu ochrany veřejného zdraví,
- e. vlastnické nebo užívací právo k objektu nebo prostorám, v nichž bude poskytována sociálně právní ochrana, prokázané příslušným dokladem,
- f. potřebné materiální a technické podmínky pro poskytování sociálně-právní ochrany a provozování zařízení sociálně-právní ochrany,
- g. předložení výroční zprávy o činnosti a hospodaření, a pokud pověřená osoba nevydává výroční zprávu, předložení jiného dokladu, který obsahuje popis její činnosti a pravidla hospodaření.

Krajský úřad nebo komise pro sociálně právní ochranu si pro účely rozhodování o vydání pověření musí vyžádat rovněž **vyjádření obecního úřadu obce s rozšířenou působností**, v jehož obvodu má žadatel trvalý pobyt nebo bydliště, sídlo nebo sídlo organizační složky; v případě, že žadatel vyvíjí činnost ve správním obvodu jiného obecního úřadu obce s rozšířenou působností, než má trvalý pobyt nebo sídlo, vyžádá si také vyjádření tohoto obecního úřadu. Dožádaný obecní úřad obce s rozšířenou působností je povinen se vyjádřit zejména k dosavadní činnosti žadatele a sdělit poznatky a zkušenosti, které by přispěly k rozhodnutí krajského úřadu nebo komise o žádosti o vydání pověření k výkonu sociálně-právní ochrany dětí.

Žádost o vydání pověření musí obsahovat

- a. u právnické osoby název, sídlo nebo sídlo organizační složky, identifikační číslo, doklad o registraci, popřípadě zápisu do příslušného rejstříku podle zvláštních právních předpisů (např. zákon č. 248/1995 Sb., o obecně prospěšných společnostech a o změně a doplnění některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů) a jméno a příjmení osoby oprávněné jednat jménem právnické osoby,
- b. u fyzické osoby jméno, příjmení, místo trvalého pobytu nebo bydliště a rodné číslo,
- c. rozsah poskytování sociálně právní ochrany a podrobný popis činností, na které se žádá o vydání pověření,
- d. místo výkonu sociálně právní ochrany,
- e. jméno, příjmení a rodné číslo všech fyzických osob, které budou přímo sociálně právní ochranu poskytovat,
- f. výpis z evidence obdobné Rejstříku trestů vedené ve státech, ve kterých se v posledních 3 letech fyzická osoba zdržovala nepřetržitě déle než 3 měsíce; tento doklad nesmí být starší než 3 měsíce.

Pro účely vydání pověření se **za bezúhonného** považuje ten, **kdo nebyl pravomocně odsouzen pro úmyslný trestný čin ani nebyl pravomocně odsouzen pro trestný čin**

spáchaný z nedbalosti v souvislosti s vykonáváním činností srovnatelných s činnostmi vykonávanými při poskytování sociálně právní ochrany. Pokud je proti žadateli nebo jiným osobám, které jsou v žádosti o vydání pověření uvedeny jako osoby, které budou přímo sociálně právní ochranu poskytovat, vedeno trestní stíhání pro výše uvedený trestný čin, **řízení o vydání pověření se přeruší**, a to až do doby vydání konečného rozhodnutí v tomto trestním řízení.

Pro potřeby doložení bezúhonnosti si krajský úřad nebo obecní úřad obce s rozšířenou působností, pokud je k rozhodování o pověření příslušná komise podle § 38 odst. 2 písm. a) zákona o SPO, vyžádá **výpis z evidence Rejstříku trestů** podle zákona č. 269/1994 Sb., o Rejstříku trestů, ve znění pozdějších předpisů. Žádost o vydání výpisu a výpis z evidence Rejstříku trestů se předávají v elektronické podobě, a to způsobem umožňujícím dálkový přístup.

Podmínkou pro výkon sociálně právní ochrany pověřenou osobou je také uzavření **pojistné smlouvy pro případ odpovědnosti za škodu způsobenou výkonem sociálně právní ochrany**. Pojistnou smlouvu musí pověřené osoba uzavřít **ještě před započítím výkonu sociálně-právní ochrany dětí**, přičemž z pojistné smlouvy musí jednoznačně a nepochybně vyplývat, že se vztahuje na všechny typy škody (škoda na životě, zdraví, majetku) a že se vztahuje na škodu vzniklou v souvislosti s poskytováním sociálně-právní ochrany dětí. **Pojištění musí být sjednáno po celou dobu, po kterou bude pověřená osoba sociálně právní ochranu poskytovat.** Kopii smlouvy je pověřená osoba povinna do 15 dnů ode dne jejího uzavření zaslat orgánu, který pověření vydal.

Pověřená osoba má podle zákona o SPO i další povinnosti, kterými jsou povinnost

- a. oznámit orgánu, který rozhodl o pověření, změny skutečností rozhodných pro vydání pověření nebo pozastavení činností uvedených v pověření, a to do 15 dnů od jejich vzniku,
- b. poskytnout orgánu, který rozhodl o pověření, potřebné podklady a umožnit mu vstup do prostor, v nichž se sociálně právní ochrana vykonává,
- c. vést záznamy o své činnosti související s poskytováním sociálně právní ochrany v rozsahu odpovídajícím udělenému pověření a předložit je na požádání orgánu, který rozhodl o vydání pověření,
- d. vypracovat za kalendářní rok výroční zprávu o své činnosti v sociálně právní ochraně nebo jiný doklad, který obsahuje popis této činnosti a pravidla hospodaření, pokud výroční zprávu nevydává, a zaslat jej nejpozději do 30. června následujícího kalendářního roku orgánu, který rozhodl o vydání pověření,
- e. oznámit termín a místo konání výchovně rekreačního tábora pro děti příslušnému orgánu sociálně právní ochrany nejpozději jeden měsíc před započítím jeho konání.

Sociálně-právní ochranu mohou na základě pověření přímo poskytovat jen osoby, které získaly potřebnou odbornou způsobilost. Pod přímým poskytováním sociálně právní ochrany je přitom třeba chápat bezprostřední kontakt či působení na osoby, jimž se sociálně právní ochrana poskytuje, nebo přímý vliv na jejich situaci. Stanovení určitých kvalifikačních předpokladů pro osoby vykonávající sociálně právní ochranu je legislativním vyjádřením snahy zajistit kvalitní a zodpovědný výkon sociálně právní ochrany a odstranit riziko poskytnutí nekvalifikované péče dítěti, jež může mít v některých případech pro dítě i fatální důsledky.

Odbornou způsobilostí se pro účely poskytování sociálně-právní ochrany pověřenými osobami podle zákona o SPO rozumí

- a. řádně ukončené vysokoškolské studium ve studijních programech v oblasti pedagogických a společenských věd zaměřených na sociální péči, sociální politiku, sociální práci, pedagogiku, právo, psychologii, vychovatelství nebo ošetřovatelství, a v oblasti lékařství zaměřených na všeobecné a dětské lékařství,
- b. řádně ukončené studium ve vzdělávacích programech uskutečňovaných vyššími odbornými školami v oboru sociální práce, pedagogika, charitní a sociální péče, charitní a sociální činnost, sociálně-právní činnost, dvouoborové studium pedagogika a teologie a ukončené studium pro diplomované zdravotní sestry,
- c. vzdělání v rozsahu, ve kterém se vyžaduje pro získání osvědčení o zvláštní odborné způsobilosti na úseku sociálně-právní ochrany dětí podle zvláštního právního předpisu a praxe v trvání nejméně jednoho roku,
- d. absolvování vzdělávacích kurzů v oblasti péče o rodinu a děti v celkovém rozsahu nejméně 100 hodin a praxe v trvání nejméně 1 roku, jde-li o osoby, které řádně ukončily vysokoškolské nebo vyšší odborné vzdělání v jiné oblasti studia nebo v téže oblasti studia, ale v jiném zaměření, než jsou uvedeny v písmenech a) a b),
- e. absolvování vzdělávacích kurzů v oblasti péče o rodinu a děti v rozsahu nejméně 100 hodin a praxe v trvání nejméně 1 rok, jde-li o osoby, které dosáhly středního nebo základního vzdělání, nebo
- f. absolvování přípravy organizované pro dobrovolníky vysílající organizací, které byla udělena akreditace Ministerstvem vnitra podle zákona č. 198/2002 Sb., o dobrovolnické službě a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, je-li tato příprava zaměřena na pomoc při péči o děti, mládež a rodiny v jejich volném čase.

Odborná způsobilost se prokazuje dokladem o absolvování studia a potvrzením o odborné praxi, které vystavují ty orgány nebo osoby, u nichž byla odborná praxe vykonávána, přičemž za odbornou praxi se považuje činnost v oblasti péče o rodinu a děti.

Při uznávání odborné kvalifikace a praxe nebo jiné způsobilosti, kterou státní příslušníci členských států Evropské unie nebo jejich rodinní příslušníci získali v jiném členském státě Evropské unie, se postupuje podle zákona č. 18/2004 Sb., o uznávání odborné kvalifikace a jiné způsobilosti státních příslušníků členských států Evropské unie a některých příslušníků jiných států a o změně některých zákonů (zákon o uznávání odborné kvalifikace), ve znění pozdějších předpisů.

Na přímém poskytování sociálně právní ochrany se mohou podílet také osoby, které nezískaly výše uvedenou odbornou způsobilost, pokud tuto činnost vykonávají pod dozorem osoby, která odbornou způsobilost získala. Osoba, která odbornou způsobilost nezískala, je povinna absolvovat vzdělávací kurz v oblasti péče o rodinu a děti podle výše uvedených písmen d) nebo e) nejpozději do 1 roku od započetí přímého poskytování sociálně právní ochrany.

Orgán sociálně právní ochrany, který rozhodl o vydání pověření, je podle zákona o SPO rovněž oprávněn **kontrolovat výkon sociálně právní ochrany pověřenými osobami.** Pověřená osoba je proto také povinna zajistit orgánům, které vydávají pověření, podmínky pro výkon kontroly a při kontrole spolupracovat. Toto oprávnění má i krajský úřad, v jehož

obvodu je místo sídla zařízení sociálně-právní ochrany; tento krajský úřad je pak povinen sdělit skutečnosti zjištěné při kontrole krajskému úřadu, který je příslušný k vydání pověření.

Orgán sociálně právní ochrany, který pověření vydal (krajský úřad nebo komise pro sociálně-právní ochranu dětí), rozhodne o **odnětí pověření**, jestliže

- a. pověřená osoba požádá o zrušení pověření,
- b. byla pověřené osobě pravomocně uložena sankce za správní delikt uvedený v § 59 až 59k zákona o SPO v případě, že jde o zvlášť závažné porušení povinností (viz dále),
- c. pověřená osoba nevykonává činnost, na kterou jí bylo vydáno pověření, a tuto skutečnost ve stanovené lhůtě neoznámí (§ 49 odst. 8 písm. a) zákona o SPO),
- d. po oznámení o pozastavení činnosti pověřená osoba do doby 1 roku od tohoto oznámení nezačala znovu vykonávat činnost, na niž jí bylo vydáno pověření, nebo
- e. byla pověřená osoba pravomocně odsouzena pro trestný čin uvedený v § 49 odst. 6 zákona o SPO (viz výše).

Pokud bylo pověření odňato z důvodů uvedených v písmenech b) až d), může fyzická nebo právnická osoba znovu požádat o vydání pověření **až po dvou letech ode dne, kdy rozhodnutí o odnětí pověření nabylo právní moci**.

Orgán, který pověření odňal, je povinen zajistit péči o děti, kterým pověřená osoba poskytovala sociálně právní ochranu, pokud není zajištěna jiným způsobem.

Plnění povinností, uložených zákonem o SPO pověřeným osobám, je propojeno i se sankcemi, které jsou upravené v části sedmé zákona o SPO. Zákon o SPO zde vymezuje **přestupky a správní delikty**, jež souvisejí s problematikou výkonu sociálně právní ochrany pověřenými osobami.

Fyzická osoba se tak dopustí přestupku, pokud

- vykonává bez pověření činnost uvedenou v § 48 odst. 2 zákona o SPO; za tento přestupek jí lze uložit pokutu do 50 000 Kč,
- jako pověřená osoba překročí rozsah sociálně právní ochrany stanovený v pověření nebo vykonává sociálně právní ochranu v rozporu s podmínkami stanovenými v § 49 zákona o SPO nebo poruší povinnost stanovenou v tomto pověření; za tento přestupek jí lze uložit pokutu do 200 000 Kč,
- jako pověřená osoba poruší práva dětí žijících v zařízeních sociálně právní ochrany nebo neplní povinnosti nutné pro jejich ochranu při výkonu sociálně právní ochrany v rámci rozsahu sociálně právní ochrany stanoveného v pověření; za tento přestupek jí lze uložit pokutu do 200 000 Kč,
- jako pověřená osoba závažně poruší hygienické a protiepidemiologické předpisy nebo tyto předpisy porušuje soustavně; za tento přestupek jí lze uložit pokutu do 50 000 Kč,
- jako pověřená osoba nesplní povinnost sdělit bezplatně údaje potřebné pro poskytnutí sociálně právní ochrany nebo pro účely rozhodování o vydání pověření podle § 53 odst. 1 zákona o SPO; za tento přestupek jí lze uložit pokutu do 50 000 Kč,
- jako pověřená osoba nesplní povinnost podle § 10 odst. 4 bez zbytečného odkladu oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, že se dověděla o dítěti uvedeném v § 6 odst. 1, na které se zaměřuje sociálně právní ochrana; za tento přestupek jí lze uložit pokutu do 50 000 Kč.

Právnícká osoba nebo podnikající fyzická osoba se dopustí správního deliktu, pokud

- vykonává bez pověření činnost uvedenou v § 48 odst. 2 zákona o SPO; za tento správní delikt se jí uloží pokuta do 50 000 Kč,
- jako pověřená osoba překročí rozsah sociálně právní ochrany stanovený v pověření nebo vykonává sociálně právní ochranu v rozporu s podmínkami stanovenými v § 49 zákona o SPO nebo poruší povinnost stanovenou v tomto pověření; za tento správní delikt se jí uloží pokuta do 200 000 Kč,
- jako pověřená osoba poruší práva dětí žijících v zařízeních sociálně právní ochrany nebo neplní povinnosti nutné pro jejich ochranu při výkonu sociálně právní ochrany v rámci rozsahu sociálně právní ochrany stanoveného v pověření; za tento správní delikt se jí uloží pokuta do 200 000 Kč,
- jako pověřená osoba závažně poruší hygienické a protiepidemiologické předpisy nebo tyto předpisy porušuje soustavně; za tento správní delikt se jí uloží pokuta do 50 000 Kč,
- jako pověřená osoba nesplní povinnost sdělit bezplatně údaje potřebné pro poskytnutí sociálně právní ochrany nebo pro účely rozhodování o vydání pověření podle § 53 odst. 1; za tento správní delikt se jí uloží pokuta do 50 000 Kč,
- jako pověřená osoba nesplní povinnost podle § 10 odst. 4 bez zbytečného odkladu oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností, že se dověděla o dítěti uvedeném v § 6 odst. 1, na které se zaměřuje sociálně právní ochrana; za tento správní delikt se jí uloží pokuta do 50 000 Kč.

(Autor: MPSV Odbor 21)

Metodické doporučení MPSV č. 9/2009 k sociální práci s ohroženou rodinou

I. Sociální práce s ohroženými rodinami

Chybným předpokladem sociálních pracovníků je přesvědčení, že ohrožená rodina, si své problémy plně uvědomuje a je sama schopna vyhledat zdroj pomoci, s jehož přispěním by mohla dosáhnout potřebných změn. Přístup těchto rodin ke službě může být blokován už jen tím, že o ní neví, že v rodině nikdo nemá telefon, že je služba v příliš velké vzdálenosti od bydliště rodiny, že nedostatečné verbální a sociální dovednosti dospělých členů rodiny brání ve formulaci „zakázky“, že služba vyžaduje (pravidelnou) docházku a není poskytována v domácím prostředí, že se na službu musí dlouho čekat, že si žádá finanční příspěvek aj. Využívání služeb těmito rodinami je navíc komplikováno jejich častou ambivalencí k sociálním službám. Jejich kontakt se službou je nejčastěji iniciován institucemi, jako jsou: soud, škola, místní úřad, policie aj., a to ve fázi neúnosné rodinné krize nebo pokud je porucha u jednoho člena rodiny natolik závažná, že vzbudí pozornost okolí. Ochota členů docházet do instituce poskytující odbornou pomoc není vysoká. Pro ohrožené rodiny je typické, že nedodržují dohodnuté termíny, případně se v dohodnutých termínech nedostaví ti členové, kteří byli pozváni. V případě, že přeci jen využijí pomoci některé ze sociálních služeb, po odeznění nejakutnější krize ze služby odcházejí, neboť nejsou schopni dlouhodobější systematické spolupráce.

Cílem práce s rodinou by tedy měla být snaha o zajištění nabídky účinné podpory a pomoci s řešením, co nejširšího spektra problémů, které mohou rodiny zatěžovat a které mohou být tímto způsobem zmírněny. Dílčími cíli poskytování služeb pro rodinu je umožnit členům rodiny setrvat nebo se navrátit do jejich přirozeného prostředí, předcházet sociálnímu vyloučení rodin, podporovat duševní zdraví a psychickou stabilitu rodinných příslušníků jako prevenci rozpadů rodin, řešit konflikty a problémy v partnerském a rodinném soužití ve snaze obnovit soběstačnost a funkčnost rodiny, podporovat ohrožené rodiny, pomáhat rodičům při problémech s výchovou a péčí o děti. Rodina současně potřebuje jak materiální, tak nemateriální podporu a pomoc.

Podmínky spolupráce s rodinou:

1. snažit se o vybudování důvěry mezi pracovníkem a členy rodiny, tzn., že rodina by měla vnímat pracovníka jako prostředek pomoci
2. znát potřeby a problémy jednotlivých rodin
3. mít k dispozici širokou škálu možných forem práce s rodinou
4. ponechat rodině prostor, aby problém sama definovala, cíl práce stanovuje pracovníce až ve spolupráci s rodinou, přičemž vždy podporuje schopnost rodiny řešit náročnou situaci vlastními silami
5. po celou dobu spolupráce se snažit rodinu motivovat a povzbuzovat, a tím posilovat její kompetence.

Sanace dysfunkčních rodin

Slovo sanace pochází z latiny a znamená vyléčení, uzdravení či napravení. V sociální práci s rodinami se jedná o postupy podporující fungování rodiny. Cílem je především zachování nebo obnovení funkcí rodiny v jejím přirozeném prostředí a udržení dítěte v podmínkách funkční rodiny, nejlépe biologické. Podporována je především činnost sociálně terapeutická, výchovně-vzdělávací a aktivizační. Tyto činnosti spočívají zejména v posilování rodičovského chování, snížení závislosti na poskytování dlouhodobé pomoci a snížení rizika opakování sociálního selhání.

Sanace rodin zapadá do mezinárodního kontextu sociálně-právní ochrany dětí, především s ohledem na Úmluvu o právech dítěte OSN z roku 1989, kterou Československo ratifikovalo v roce 1991. Tato Úmluva vymezuje rodinu, jako základní jednotku společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech jejích členů, zejména dětí. S tím je spjat požadavek, že rodina musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti. Úmluva dále klade důraz na období rané péče a jednoznačně zdůrazňuje biologické rodičovství a vyžaduje jeho respektování.

Sanace rodiny – právní rámec

Téma sanace rodiny je v legislativních úpravách sociální práce novinkou. Je upravena novelou zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí (rozsáhlá novela č. 134/2006 Sb., která nabyla účinnosti 1. 6. 2006) a nově zákonem č. 108/2006 Sb. o sociálních službách, který platí od ledna 2007. V rámci Zákona o sociálních službách lze nalézt sanaci rodiny ukrytou pod oddílem s názvem „**Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi**“.

Je zařazena mezi služby sociální prevence, které pomáhají zabránit sociálnímu vyloučení osob, jež jsou ohroženy z důvodu krizové sociální situace, životními návyky a způsobem života vedoucím ke konfliktu se společností, sociálně znevýhodňujícím prostředím a ohrožením práv a oprávněných zájmů trestnou činností jiné fyzické osoby. Cílem služeb sociální prevence je napomáhat osobám k překonání jejich nepříznivé sociální situace a chránit společnost před vznikem a šířením nežádoucích společenských jevů. Sociálně aktivizační služby pro rodinu s dětmi jsou terénní, popřípadě ambulantní služby poskytované rodině s dítětem, u kterého je jeho vývoj ohrožen v důsledku dopadů dlouhodobé krizové sociální situace, kterou rodiče nedokáží sami bez pomoci překonat, a u kterého existují další rizika ohrožení jeho vývoje.

Nejčastější problémy ohrožených rodin

Problémy rodin představují propojený systém, který nelze obecně schematizovat ve smyslu příčin a následků. Za nejčastější témata spolupráce lze zjednodušeně považovat:

- sociokulturní znevýhodnění rodiny a jeho projevy (může se projevovat při uplatnění rodičů na trhu práce, kulturní a jazykové znevýhodnění i odlišná společenská pravidla komplikují prospívání dětí ve školách – dimenzovaných na jiný sociokulturní standard)
- zdravotní znevýhodnění některého z členů rodiny (duševní či tělesné onemocnění, včetně závislosti, rodiče komplikující fungování rodiny)
- ohrožení chudobou a sociálním vyloučením (se zvláštní pozorností věnovanou neúplným a vícedětným rodinám)
- nedostatek schopností a dovedností, příp. motivace, zejména v oblasti uplatňování rodičovských kompetencí (nejasná pravidla týkající se výchovy dětí, nedostatek času na dítě, zanedbávání či deprivace, problematický výchovný styl od přehnané tvrdosti,

hyperprotektivity, až po absenci výchovných postupů) a vztahové problémy v rodině (domácí násilí, partnerská krize či rozpad, syndrom zavrženého rodiče apod.)

- výchovné a výukové problémy dětí s nebo bez zjevné vazby k okolnostem uvedeným výše (školní neprospívání, zanedbávání školní docházky, útky z domova, delikvence atd.),
- odebrání dětí z rodiny do ústavního zařízení a podpora rodičů v dosažení návratu dítěte zpět do rodiny.

Typické problémy rodin ohrožených sociálním vyloučením:

- neplacení a dluhy na nájmemném, řeší vyjednávání s cílem navést klienta na placení závazků, tj. nájmemného, služeb, stravného ve škole či školce a splácení dluhů a pomoc s vypracováním a dojednáním splátkového kalendáře
- využití příjmů, řeší vyjednávání a nácvik s klientem s cílem zvýšit jeho schopnost efektivně nakládat se svými příjmy
- docházka dětí do školy, řeší vyhledávání dětí, které mají problém s pravidelnou školní docházkou, vyjednávání a pomoc s cílem odstranit příčiny tohoto stavu
- domácí příprava dětí, řeší monitoring patologických způsobů trávení volného času a navedení dětí na způsoby alternativní – kombinace práce v rodině a na ulici a především doučování zajišťované dobrovolníky organizace přímo v rodinách klientů,
- toxikomanie, řeší monitoring, harm reduction (snížování či minimalizace poškození drogami u osob, které v současnosti drogy užívají a nejsou motivovány k tomu, aby užívání zanechaly), poradenství, osvětová činnost, navedení na kontaktní centra, případně léčebná zařízení
- prostituce, gangy mladistvých, řeší poradenství a asistence, spolupráce s odděleními sociální prevence takovou formou, která nepředstavuje pro klienta ohrožení
- možnosti vzdělávání a uplatnění pro děti, řeší nabízení možností dalšího směřování a rozvoje dětí na základě jejich schopnosti a motivace (školy, zájmové kroužky, učební obory, ZUŠ, střední školy), podpora žáků zvláštních škol, kteří mají motivaci a možnosti přestoupit na základní školu
- nezaměstnanost, řeší v krátkodobém horizontu zapojování nezaměstnaných klientů do různých činností prospěšných pro komunitu s cílem udržovat a rozvíjet jejich pracovní kompetence a motivaci, ve střednědobém horizontu navedení klientů na programy obecně prospěšných prací a chráněných dílen či jiných komunitních rozvojových projektů, posléze pomoc při hledání řádného zaměstnání, motivování klientů k udržení pracovního místa
- zdravotní problémy, řeší monitoring hygienické situace a pomoc při jejím zlepšování, asistence v případech dlouhodobé nemoci, postižení nebo invalidity formou navedení na příslušné organizace poskytující zdravotní a sociální péči
- lichva, řeší monitoring „služby“ lichvářů, osvětlení zhoubnosti využívání půjček, pomoc klientům vyjít s jejich příjmy, aby si půjčovat nemuseli, v případě potřeby spolupráce s orgány činnými v trestním řízení
- občanství, řeší poradenství v případech neuděleného státního občanství ČR a odeslání, příp. kontaktování příslušné organizace, která je schopna ho vyřídit
- vyplácení sociálních a jiných dávek, především řeší situace, kdy rodině nejsou vypláceny dávky z různých důvodů
- bydlení, řeší asistence rodinám, které bydlí v nevyhovujících podmínkách, pomoc při zlepšování těchto podmínek
- konflikty mezi rodinami, klientem a okolím, řeší vyjednávání, mediace konfliktu
- diskriminace a porušování lidských práv, řeší vyjednávání, mediace, základní poradenství, navedení na odbornou právní pomoc, podporu klienta.

Zásady pomoci ohroženým rodinám

1. **Poskytnutí základního poradenství**, tzn. pomoc při vyhledávání a poskytování informací, poskytování rad a doporučení týkajících se optimálního chování klientů – poradenství zaměřené na péči a výchovu dítěte, komunikaci s úřady, zaměstnavateli, školou, pronajímateli apod., zastupování a doprovázení klientů při jednání s úřady, pomoc při zpracovávání písemných podání, vyplňování úředních formulářů apod.

zprostředkování odborného či právního poradenství, tj. pomoc při vyhledávání a poskytování právních informací, zpracování písemných podání včetně žalob a odvolání k soudu, právní zastupování v zájmu klienta, **mediace**, tj. pomoc klientům při řešení problémů vyplývajících z existence konfliktu, nestranná pomoc při komunikaci mezi účastníky konfliktu a při dojednávání kompromisního řešení, **domácí příprava dětí**, tj. doučování a zvyšování jejich motivace ke vzdělávání.

2. **Spolupráce s dalšími subjekty**, především neziskovými organizacemi, které mají ve své náplni „program sanace rodiny“. Pracovník aktivně pomáhá s navázáním kontaktu s veřejnými institucemi nabízejícími služby, které chce rodina využít. V případě zájmu, rodinu nebo její členy do těchto organizací doprovází. Stejný postup platí i pro komerční služby, které chce rodina využívat. Pracovník nikdy nekontaktuje jinou organizaci či osobu bez souhlasu rodiny.

3. **Podpora a posilování přirozené sítě vztahů uživatele**, tzn., že pomáhá klientům vybudovat či obnovit vztahovou síť rodiny. Podporuje především kontakty uživatele s jeho rodinou, přáteli, partnery a jinými blízkými osobami. Tyto kontakty jsou zdrojem sociální integrace a předchází sociálnímu vyloučení. Posilováním těchto kontaktů se pracovníci snaží předejít návyku uživatele na sociální služby.

4. **Nabízí a pomáhá zajistit vhodný program pro využití volného času dětí**, především u rodin s nízkou sociální úrovní, přitom spolupracuje se školami, pověřenými osobami, zájmovými sdruženími a dalšími subjekty.

5. **Zvláštní pozornost zaměřuje na pomoc dětem**, které ukončily školní docházku, při získávání možnosti pokračovat v další přípravě na povolání, zejména jde-li o děti propuštěné z ústavní výchovy, ochranné výchovy nebo výkonu trestu odnětí svobody. Přitom spolupracuje s úřady práce při zprostředkování vhodného zaměstnání a usměrňuje péči o tyto děti podle programů péče o problémové skupiny dětí zpracovaných státními orgány, obcemi, pověřenými osobami a dalšími právníckými a fyzickými osobami. Pomáhá překonat problémy, které mohou vést k negativním projevům dětí v jejich chování.

6. **Poskytuje rodičům pomoc po dobu umístění dítěte do zařízení pro výkon ústavní výchovy, nebo do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc**, spočívající zejména v pomoci uspořádat rodinné poměry, které by umožnily návrat dítěte do rodiny, při řešení životní a sociální situace, včetně hmotné úrovně rodiny, v pomoci při spolupráci s orgány sociálního zabezpečení, úřady práce a dalšími státními a jinými orgány, a za tím účelem také zprostředkuje rodiči pomoc poradenského zařízení.

7. **Za účelem zjištění, zda trvají důvody pro pobyt dítěte v ústavním zařízení**, dodržuje pracovnice uložené povinnosti:

- nejméně jednou za 3 měsíce navštívit dítě, kterému byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova,

- nejméně jednou za 3 měsíce navštívit rodiče dítěte, kterému byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova.

Cílem poskytování sociálních služeb je:

- snížit počty dětí, které jsou umístovány do ústavní výchovy z důvodu nefunkčnosti rodiny nebo jejich sociálních či bytových problémů
- překonat důsledky sociálního vyloučení sociálně slabých rodin, které se projevují v odebrání dětí do ústavních zařízení
- přispět k integraci sociálně slabých posílením jejich důstojnosti, sebevědomí a soběstačnosti jako šancí k tomu, aby se stali rovnocennými členy společnosti
- přispět ke zvýšení práva dětí vyrůstat v přirozeném prostředí rodiny
- posilovat kontakt dětí umístěných v zařízení ústavní výchovy se svými rodiči nebo jinými příbuznými
- preferovat mimosoudní řešení konfliktů a zamezit nadužívání institutu ústavní výchovy jako řešení problému rodin.

Doporučená kombinace sociální práce:

1. **Terénní sociální práce**, jejímž posláním je snižovat míru sociálního vyloučení a chudoby jednotlivců i celých rodin. Cílem je zastavení zhoršování situace klientů a zlepšení sociálních dovedností, životní úrovně a spokojenosti. Pracovnice vyhledávají a pracují s klienty a jejich rodinami, které jsou v obtížné životní situaci a chtějí ji změnit, jsou dlouhodobě nezaměstnaní, závislí na dávkách státní sociální podpory a sociální péče, mají špatné bytové podmínky, nízké vzdělání a tedy malou uplatnitelnost na trhu práce, mají obtíže při kontaktu s institucemi a sociálním prostředím a kumuluje se u nich najednou více problémů, tzv. mnohoproblémové rodiny.

2. **Šetření v domácnostech rodin** - předpoklady

- a) poznat dobře prostředí, ve kterém rodina žije,
- b) pracovat s ohledem na specifické podmínky v těchto rodinách,
- c) porozumět příčinám nepříznivé situace,
- d) řešit sociální situaci komplexně jako soubor souvisejících příčin, a následků,
- f) hledat taková řešení, která povedou k osamostatnění klienta.

3. **Jednání v kanceláři pracovníka**, cílem těchto jednání není klienty kontrolovat. Pracovník je v pozici průvodce klienta, nikoli jeho opatrovníka. Snaží se zjistit si o daném problému odpovídající informace z různých zdrojů a na jejich základě vyjednat s klientem, případně s dalšími zúčastněnými, způsob řešení. Pracovník však problém jako takový neřeší, ale pomáhá klientovi najít správnou cestu k řešení zprostředkováním kontaktu s příslušnými institucemi nebo službami a prostřednictvím systematické práce s klientem. Svým přístupem vede klienta ke zvyšování sociálních dovedností a jeho samostatnosti, čímž je současně nastartován proces vedoucí ke zmírnění projevů až eliminování sociální exkluze.

II. Praktická část

Vyhodnocení případu dítěte v obtížné rodinné situaci

Fungující rodina je ideálním prostředím pro rozvoj a naplnění potřeb dítěte. Bohužel moderní představu rodiny, tj. „párové monogamní rodiny tvořené párem muže a ženy a jejich dětmi“, ve skutečnosti tvoří pouze zhruba jedna třetina domácností. Ostatní domácnosti jsou tvořeny rodinami neúplnými, doplněnými, nebo jinak pozměněnými. Je tedy nutné znát všechny okolnosti a detaily týkající se rodiny tak, aby bylo možné navrhnout řešení v nejlepším zájmu dítěte. Vzhledem k tomu, že jakýkoli zásah do rodinného prostředí, ač narušeného, bude mít vždy silný a nesmazatelný vliv na stávající i budoucí život dítěte, je tudíž důležitá účast dítěte na hledání řešení, jeho porozumění situaci, aktivní zapojení rodiny a okolí.

Účelem vyhodnocení případu dítěte je hloubkové odborné prozkoumávání pro vypracování **Individuálního plánu péče o dítě**. Vyhodnocení se týká celé řady okolností a podmínek života dítěte, které by měly být v co největší míře zachovány, aby dítě mohlo prožívat své dětství v kontinuitě a udržet a rozvíjet významné citové vazby a vztahy. V ideálním případě by mělo vyrůstat ve známém prostředí, tj. v původní rodině. Je v zájmu dítěte, aby vyhodnocení bylo dokončeno v pokud možno krátkém časovém termínu. Na druhou stranu se nejedná o jednorázovou akci, ale o průběžný proces, neboť vyřešení jednoho problému často vede k tomu, že se objeví problémy další. Proto je v praxi důležité spolupracovat s dalšími subjekty a organizacemi, které jsou schopny pomoci v řešení aktuálních potřeb rodiny.

Základní východiska při hodnocení situace dítěte

1) Dítě nejlépe prospívá ve své vlastní rodině, se svými rodiči, popř. s blízkými příbuznými (neplatí v případech, že jeden nebo oba rodiče vážně ohrožují vývoj a zdraví dítěte).

Řešení situace: sociální pracovník uplatní všechny možnosti, jak podpořit rodinu, aby dítě mohlo zůstat doma nebo u blízkých příbuzných.

2) Pokud dítě nemůže ani za podpory sociálních služeb zůstat se svými rodiči, má právo vyrůstat v rodinném prostředí, tedy v rodině náhradní.

Řešení situace: sociální pracovník vyhodnotí potřeby dítěte i rodiny a najde náhradní rodinu, která dítěti dá možnost vyrůstat v rodinném prostředí přijetí a lásky.

3) Náhradní rodinná péče by měla být poskytována jen na nezbytně dlouhou dobu, pokud je to možné, dítě se vrací do původní rodiny.

Řešení situace: sociální pracovník má na mysli, že pěstounská péče je náhradním dočasným řešením, průběžné vyhodnocování situace a průběžné plánování včetně revize případu umožní operativní návrat dítěte do původní rodiny hned, jak je to možné.

4) Dítě potřebuje udržovat vazby k původní rodině, být s rodiči v nějakém typu kontaktu, který je udržován tak, aby existovala emocionální kontinuita.

Řešení situace: sociální pracovník během vyhodnocování, plánování a umístění dítěte průběžně spolupracuje s původní rodinou, která se v nejvyšší možné míře podílí na řešení situace. Kontakt je vždy dohodnut ve spolupráci s dítětem, rodiči, pěstouny, zařízením a sociálním pracovníkem, je součástí plánu péče.

5) Pokud je dítě ve věku, kdy je schopno zvážit svoji situaci, je mu vždy nasloucháno a jeho přání je prioritně bráno v úvahu.

Řešení situace: sociální pracovník využívá moderních metod odpovídajících věku dítěte tak, aby dítě mělo vždy možnost vyjádřit své pocity, potřeby a přání. Je jim věnována velká pozornost.

6) Pokud se jedná o dítě zcela opuštěné či bez vazeb na původní rodinu a je tzv. právně volné, je namístě hledat dlouhodobou pěstounskou péči do dospělosti dítěte či osvojení, které skutečně plně nahrazuje biologickou rodinu dítěte po právní i významové stránce.

Základní okruhy vyhodnocení případu dítěte

Po zjištění všech následujících informací zpracuje pracovník (příp. ve spolupráci s přízvanými odborníky a organizacemi) **zprávu**, která je podkladem pro zpracování „Individuálního plánu péče o dítě“.

- 1) **zdraví** (vhodná výživa, tělesná aktivita, potřebná očkování, pravidelná péče o zuby a zrak, genetické faktory zdraví)
- 2) **vzdělání** (příležitost ke hrám a k setkávání s ostatními dětmi, zajištění přístupu ke knihám, zájem rodičů o vzdělání dítěte, jeho pokroky a úspěchy ve škole),
- 3) **emoční vývoj a vývoj chování** (charakter a kvalita časných vazeb, přiměřené emoční reakce dítěte vůči svým rodičům a okolí, temperament, schopnost adaptace na změny, reakce na stres, sebekontrola)
- 4) **identita** (vnímání sebe sama jako samostatné a hodnotné osobnosti, sebeúcta, přijetí vlastní individuality - příslušnost k etniku, náboženství, věk, pohlaví, případné postižení apod., přijetí rodinou a okolím)
- 5) **rodinné a sociální vztahy** (stálost citových vazeb se sourozenci a rodiči, příbuznými, potřeba přátelství s vrstevníky odpovídajícími věku dítěte rozvoj empatie (schopnost vidět věci očima druhých)
- 6) **sociální prezentace** (oblečení odpovídající věku, kultuře, pohlaví a náboženství, čistota a osobní hygiena, slušné chování v různých sociálních situacích)
- 7) **schopnosti péče o sebe** (nabytí praktických, emočních a komunikačních schopností potřebných k rostoucí nezávislosti dítěte)
- 8) **zajištění bezpečí** (ochrana dítěte proti fyzickému a psychickému ublížení a jeho ochrana před kontaktem s nebezpečnými osobami a prostředím, sebepoškozováním)
- 9) **citová vřelost** (naplňování emocionálních potřeb dítěte, ujišťování o jeho vlastní hodnotě a pomoc při přijetí vlastní kultury, příp. rasové identity, adekvátní fyzický kontakt, podpora a mazlení s dítětem projevující respekt, oceňování a povzbuzování dítěte, možnost navázání bezpečných, stabilních a emočních vazeb s rodinou)
- 10) **rodinná historie a fungování rodiny** (vliv osob žijících v domácnosti a jejich vztah k dítěti, významné změny v rodině, zkušenosti rodičů z jejich dětství, vztahy sourozenců a dopady na dítě, vztah rodičů žijících odděleně, slabé a silné stránky rodičů, širší rodina dítěte a jejich role ve vztahu k dítěti)
- 11) **bydlení** (vhodné bydlení se základním vybavením odpovídajícím potřebám dítěte a ostatním členům rodiny, tj. voda, topení, základní vybavení kuchyně umožňující vařit, vhodné podmínky pro klidný spánek, zajištění bezpečnosti a sanitární vybavení, celková čistota prostor)
- 12) **zaměstnanost** (posouzení, jak je zaměstnání nebo naopak nezaměstnanost členů domácnosti vnímána ostatními členy rodiny a jaký to má dopad na chod domácnosti a vztahy s dítětem)

13) **příjem rodiny** (tj. čistý měsíční příjem rodiny, uplatnění všech druhů sociálních dávek a podpor, zjistit, zda celkový příjem rodiny pokrývá potřeby všech jejích členů, jakým způsobem rodina hospodáří, jestli má finanční problémy ohrožující dítě)

14) **občanské vybavení** (rozsah rodinné integrace či izolace od okolí, kontakt dítěte s vrstevníky, kontakty s přáteli a sociální síť rodiny, vybavení a služby nacházející se v okolí bydliště rodiny včetně jejich dostupnosti, př. primární lékařská péče, mateřská centra, škola, městská doprava, obchody, sportovní a zájmové vyžití, dětská hřiště atd.).

Vytvoření individuálního plánu péče o dítě

Předchozí hodnotící zpráva o situaci v rodině přináší maximální možné množství informací, které pomohou sociálnímu pracovníkovi navrhnout řešení a dále soudu učinit rozhodnutí v nejlepším zájmu dítěte.

Druh a objem sociálních služeb záleží na individuálních potřebách rodiny a jsou jí poskytovány na základě „Individuálního plánu péče o dítě“. Plán bere v úvahu všechna zjištěná fakta a jejich vzájemné vztahy, navrhuje, jak se v blízké budoucnosti bude pracovat s dítětem a jeho rodinou. Plán reflektuje míru a závažnost narušení uspokojování potřeb dítěte a formuluje priority. Zásadním momentem pro vytvoření kvalitního a funkčního plánu je zapojení všech zainteresovaných stran, tj. ve spolupráci s odborníky, rodiči dítěte a dítětem (pokud je to možné), popř. dalšími blízkými lidmi (může se jednat například o případovou či rodinnou konferenci). Výhodiskem konzultací je vždy nejlepší zájem dítěte, proto jsou veškeré návrhy vždy konzultovány s dítětem a jeho rodinou. Z uvedeného vyplývá podmínka vysoké angažovanosti rodičů, bez které není možné kvalitní práci s rodinou vykonávat.

Zpracování plánu probíhá v několika fázích:

- stanovení cílového stavu situace rodiny, ke kterému jednotlivé dílčí kroky směřují
- definice kroků, které by mohly vést k vyřešení jednotlivých problémů v rodině
- sestavení kroků vedoucích ke stanoveným cílům
- dohoda, jaké kroky, kdo provede a časový úsek předběžně určený pro naplnění cíle, tj. minimální časový úsek, po kterém bude efektivita kroků hodnocena, přičemž jsou domluveny znaky hodnotící tuto efektivitu
- zhodnocení, zda a které kroky se podařilo uskutečnit, jaké byly výsledky a které kroky zůstaly.

Pracovník při své práci využívá zpracovaný – „**Přehled zařízení poskytujících poradenskou a psychoterapeutickou pomoc rodinám s dětmi**“, rozdělený na zařízení dle potřeb klientů:

- **poradny** (př. Poradna pro rodiny a mezilidské vztahy, Centra rodinné terapie, Pedagogicko-psychologická poradny, Rodinné meditace aj.)
- **psychické problémy** (Linka bezpečí, Středisko psychoterapeutických služeb, Dětské krizové centrum, Dětské léčebny, aj.)
- **výchovné problémy** (Středisko výchovné péče, Program „Pět P“, studentské sdružení „Lata“, ambulantní a pobytová oddělení aj.)
- **drogová problematika** (Centrum primární prevence, Centrum komunitních aktivit, Kontaktní centrum, Denní stacionář, Drogově informační centrum, aj.)
- **zdravotní postižení** (Centrum pro zdrav. postižené, Denní stacionář, Středisko pomoci rodinám, Sdružení pro zdravotně postižené aj.)
- **domácí násilí** (Rosa – informační a poradenské centrum pro ženy, Elektra – pomoc ženám zneužitých v dětství, Acorus – obětím domácího násilí aj.)

• ostatní problémy.

Dle aktuálních potřeb rodiny je stanoven multidisciplinární tým. Role a úkoly každého člena týmu jsou známy jak členům, tak i rodině. Tým pracuje podle předem domluvených pravidel, se kterými všichni souhlasí a dodržují je.

Kritéria plánu:

- 1) konkrétnost = plán určuje konkrétní kroky, odpovědnost za jejich realizaci, monitoring a kontrolu. Navazuje na síť odborníků a síť dostupných služeb, uvádí konkrétní detaily
- 2) měřitelnost = po realizaci jednotlivých bodů plánu je možné vyhodnotit jejich dopad a kvalitu
- 3) dosažitelnost = cílů obsažených v plánu je dosaženo v daném čase a za daných možností. Nespoléhá se na nedosažitelné zdroje, ale počítá s tím, že se nejlepší dostupné řešení bude hledat
- 4) reálnost = plán odpovídá dané situaci, počítá s dostupnými službami v dostupném čase
- 5) časové omezení = plán je připravený na konkrétní, omezenou dobu. Poté je vyhodnocen a případně připraven další plán.

Role sociálního pracovníka

Je vždy klíčovým sociálním pracovníkem dané rodiny a dítěte, koordinátorem všech příslušných aktivit a jednání a je zodpovědný za koordinaci a realizaci vyhodnocení situace a vytvoření návrhu plánu péče. Sleduje a monitoruje plnění plánu, koordinuje revizi plánu a vytváření plánu nového podle okolností, jak se vyvíjí situace v rodině a s dítětem.

Proces plánování

V ideálním případě je plán péče vytvořen, jakmile se dítě dostane do kontaktu s pracovníkem OSPOD, a to i když se nejedná přímo o umístění dítěte do jakékoliv formy náhradní rodinné péče. Pokud takový plán z nějakých důvodů neexistuje, je nutné jej začít vytvářet v okamžiku, kdy se začne uvažovat o umístění dítěte mimo rodinu.